Н.Х. Баловсяк
Чернівецький торговельно-економічний інститут

Структура та зміст інформаційної компетентності майбутнього спеціаліста

У період переходу до інформаційного суспільства необхідно підготувати людину до швидкого сприйняття та опрацювання великих об'ємів відомостей, оволодіння сучасними засобами, методами та технологією роботи з інформаційними ресурсами. Майбутній фахівець отримує знання, яких не вистачає на весь період його майбутньої професійної діяльності. Підвищення кваліфікації, а часом і перепідготовка, стає необхідним елементом професійної діяльності. Перед сучасною вищою школою постає завдання у підготовці таких спеціалістів, які були б готові до здійснення професійних обов'язків без адаптаційного періоду.

Метою даної статті є аналіз поняття «інформаційна компетентність майбутнього фахівця» та визначення його структури та змісту у термінах компетентностей, що входять до його складу.

У сучасній психолого-педагогічній літературі визначають кілька видів понять, пов'язаних із вивченням інформаційних та комп'ютерних технологій.

Поряд з поняттям "інформаційна компетентність" часто використовуються такі поняття, як "комп'ютерна компетентність", "комп'ютерна грамотність", "технологічна грамотність", "інформаційна грамотність", "інформаційно-технологічна компетентність", "інформаційна культура". При цьому слід відмітити різний підхід авторів до трактування цих понять.

Розглянемо, що означають ці поняття.

В. А. Дарлінгер визначає комп'ютерну компетентність як рівневу освіту, що характеризує професійну підготовку фахівця до використання інформаційно-комунікаційних технологій на теоретичному, практичному і творчому рівні. [5].

Поняття "комп'ютерна грамотність" досить широке. Воно містить у собі визначені загальні знання, що стосуються інформаційних технологій, комп'ютерів, можливостей і меж їх використання для розв'язування різних професійних задач.

В дослідженнях американської асоціації бібліотекарів для позначення знань, умінь і навичок студентів при роботі з інформаційними ресурсами, інформаційними та комп'ютерними технологіями використовують поняття комп'ютерна грамотність, технологічна грамотність та інформаційна грамотність.

Комп'ютерна грамотність – це знання основ роботи певних апаратних і програмних засобів [2].

Технологічна грамотність – це розуміння основних концепцій технологій та їх застосування [2].

Американська асоціація бібліотекарів визначає інформаційну грамотність як набір здатностей, який є у індивідуумів, і передбачає уміння визначати необхідність інформаційних ресурсів, уміння їх оцінити і ефективно використати [2].

Іноді також зустрічаються поняття "технологічна грамотність" і "інформаційно-технологічна компетентність".

П.В. Беспалов використовує поняття інформаційно-технологічна компетентність для позначення вмінь і навичок роботи фахівця з інформаційними ресурсами та інформаційними технологіями.

- Інформаційно-технологічна компетентність розглядається як інтегральне особистісне утворення, що характеризує зрілу особистість людини сучасного інформаційного суспільства [3].

В.Л. Голунова пропонує використовувати поняття "інформаційна грамотність". Дослідник вважає, що інформаційна грамотність ширше, аніж поняття комп'ютерна грамотність [4].

Поняття інформаційної компетентності невід'ємно пов'язане з поняттям інформаційної культури, під якою ми розуміємо сукупність норм, правил і стереотипів поводження, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві. Поняття інформаційної культури сформувалося в процесі активізації уваги до механізмів інформаційного обміну в зв'язку з колосальним посиленням ролі інформаційних ресурсів в соціокультурних процесах у середині – другій половині XX ст. [8].

Але формування комп'ютерної грамотності не враховує необхідність формування у майбутніх фахівців сучасного наукового світогляду. Поняття "комп'ютерна компетентність" і "комп'ютерна грамотність" однобоко визначають використання інформаційних та комп'ютерних технологій у роботі фахівця. Комп'ютерна компетентність і комп'ютерна грамотність передбачають лише формування навичок роботи з комп'ютерною технікою, а не з інформаційними технологіями взагалі. Формування у студентів комп'ютерної грамотності переслідує тільки одну мету – прагматичну, але при цьому упускається інша – загальноосвітня, яка полягає в освоєнні студентами фундаментальних понять сучасної інформатики[4]. А особливо – тут не врахована робота з інформаційними ресурсами в процесі здійснення професійної діяльності та життєдіяльності взагалі.

Інформаційна компетентність представляє собою новий напрямок, який виник безпосередньо під впливом нових інформаційних технологій і створення електронних інформаційних технологій.

Якщо зміст поняття "комп'ютерна грамотність" стосується навичок роботи з комп'ютерною технікою, то зміст поняття "інформаційна компетентність" включає наявність у людини сучасного суспільства виробленої звички одержувати знання з використанням сучасних комп'ютерних технологій точно так само, як ми сьогодні одержуємо через книги. У такий спосіб сукупність стійких навичок постійних ефективних застосувань досягнень цивілізації, а саме виховання мотивації і навичок застосування інформаційних технологій визначається як інформаційна компетентність [10].

Результати одного з перших досліджень інформаційної компетентності представлені у звіті за результатами дослідження "Інформаційна компетентність в університеті штату Каліфорнія" за 2001 рік

[2]. В ньому інформаційна компетентність представляється як компетентність роботи з бібліотечними ресурсами, а саме компетентність пов'язана з пошуком і опрацюванням різноманітних повідомлень.

За результатами цього дослідження були визначені складові інформаційної компетентності. Це здатності:

1. визначати тему дослідження і інформаційну потребу (визначати проблему, формулювати термінологію і ключові слова, визначати види матеріалів, необхідні для дослідження, використовувати електронні засоби пошуку потрібних відомостей;
2. визначати і здійснювати пошук відповідних матеріалів, визначати різні типи джерел для різних завдань, правильно використовувати цитати;
3. класифікувати знайдені відомості та використовувати їх в дослідженні;
4. оцінити знайдені відомості (перевірити їх точність, своєчасність, доцільність);
5. організувати знайдені матеріали: згрупувати відповідно до розділів дослідження, використати цитати, скласти бібліографію [2].

В підсумковому дослідженні кафедри інформаційної грамотності державного університету Каліфорнії поняття інформаційної компетентності визначене як:

1. здатність визначати інформаційні вимоги до питання дослідження для формулювання стратегії пошуку відомостей;
2. здатність визначати форми представлення необхідних відомостей;
3. уміння організовувати відомості в такий спосіб, що найбільш сприятливий для аналізу, синтезу і розуміння;
4. усвідомлювати етичні, юридичні і політичні проблем використання інформаційних ресурсів [2].

На думку А.Н. Зав'ялова, інформаційна компетентність – знання, уміння, навички і здатність їх застосовувати при розв'язуванні задач з використанням засобів нових інформаційних технологій [7].

В.В. Недбай визначає інформаційну компетентність як здатність знаходити, оцінювати, використовувати і повідомляти відомості у всіх їх видах і представленнях [9].

Американські дослідники визначають інформаційну компетентність як поєднання комп'ютерної грамотності, вмінь працювати з традиційними видами повідомлень у бібліотеці, технологічної грамотності, етики, критичного сприйняття і навичок комунікації [1].

Таким чином, на основі теоретичного аналізу базових понять дослідження, *можна визначити інформаційну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке віддзеркалює її здатність до визначення інформаційної потреби, пошуку відомостей та ефективної роботи з ними у всіх їх формах та представленнях – як в традиційній, друкованій формі, так і в електронній формі; здатності щодо роботи з комп'ютерною технікою та телекомунікаційними технологіями, та здатності щодо застосування їх у професійній діяльності та повсякденному житті.*

Інформаційна компетентність включає три компоненти:

1. *інформаційна компонента* (здатність ефективної роботи з повідомленнями у всіх формах їх представлення);
2. *комп'ютерна або комп'ютерно-технологічна компонента* (що визначає уміння та навички щодо роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням);
3. *процесуально-діяльнісна компонента* (яка визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформаційними ресурсами та розв'язування різноманітних задач).

Проаналізувавши змістове наповнення кожної із складових частин інформаційної компетентності, можна охарактеризувати структурно-компонентне наповнення кожної складової.

Інформаційна складова визначає компетентності, що стосуються роботи з інформаційними ресурсами у різних їх формах і представленнях і представляє собою сукупність наступних умінь та здатностей:

1. вміння визначати інформаційну потребу та предмет дослідження;
2. вміння користуватися інформаційними ресурсами у професійній діяльності та повсякденному житті;
3. знання юридичних, правових та економічних норм використання інформаційних ресурсів;
4. вміння здійснювати пошук відомостей та використовувати для цього різні інформаційні джерела;
5. вміння проводити критичний аналіз та оцінку повідомлень.

Комп'ютерна складова визначає компетентності, що стосуються роботи з комп'ютерною технікою і є наступним переліком знань та умінь:

1. знання теоретичних основ функціонування комп'ютерної техніки;
2. знання основ збереження даних та вміння працювати з операційними системами;
3. вміння працювати з офісними програмами;
4. знання основ гіпертекстової технології;
5. вміння працювати в мережі Internet ;
6. вміння працювати з електронною поштою;
7. вміння працювати з електронними довідниками і базами даних;
8. вміння працювати із спеціалізованим програмним забезпеченням.

Процесуально-діяльнісна складова визначає компетентності, що стосуються використання засобів сучасних інформаційних технологій стосовно роботи з інформаційними ресурсами і складається з наступних знань та умінь:

1. вміння використовувати сучасну комп'ютерну техніку для опрацювання документів, для збереження даних в електронному вигляді;
2. вміння проводити пошук даних, збережених на комп'ютері;
3. вміння проводити пошук необхідних відомостей в Інтернеті;
4. вміння використовувати засоби сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій для спілкування (електронна пошта, інтернет-пейджери, списки розсилання);
5. знання основ мережевого етикету;
6. усвідомлення переваг використання комп'ютерної техніки;
7. знання, які задачі можна розв'язати за допомогою комп'ютера, а які – ні;
8. уміння вибирати програмне забезпечення з ряду аналогів.

Дана сукупність компонент повинна бути доповнена особистістними якостями майбутнього фахівця, які виражають здатність спеціаліста до успішного здійснення професійної діяльності.

Ці суб'єктивні риси стосуються взаємовідносин особистості з іншими людьми, здатності застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у спілкуванні (комунікативний компонент інформаційної компетентності). Також до складу інформаційної компетентності входять суб'єктивні риси, що стосуються взаємовідносин особистості із самою собою, а саме здатність до самоусвідомлення, саморозвитку, виявлення та розвитку психічних якостей, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності, а також наявність мотивів і потреб у самовдосконаленні, саморозвитку, вдосконаленні та поглибленні професійних знань, особливо тих, що стосуються використання інформаційних та комп'ютерних технологій у професійній діяльності.

Таким чином, визначені нами компоненти інформаційної компетентності можна представити у вигляді двох компонент – *особистістної* та *професійно-інформаційної*.

Перша визначає суб'єктивні риси особистості фахівця, які сприяють успішній реалізації професійної діяльності майбутнього спеціаліста. До цих рис відносяться здатність до рефлексії, самоусвідомлення власної діяльності, комунікативні здібності, здатність до самоорганізації та організації інших людей, можливості швидкої мобілізації та зміни характеру виконуваної діяльності.

Друга визначає об'єктивні характеристики особистості, а саме сукупність професійних знань, умінь, навичок, що стосуються роботи з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та здатностей їх застосовувати до розв'язування професійних задач.

Розглянувши компетентності, які в сукупності складають інформаційну компетентність майбутнього економіста, можна зробити висновок, що інформаційна компетентність майбутнього економіста незалежно від змісту виконуваної ним професійної діяльності повинна визначати здатності та знання фахівця стосовно роботи з інформаційними ресурсами та комп'ютерними технологіями. Компетентності, що описують ці здатності, назвемо інваріантними. Таким чином, *інваріантні компетентності* – це загальні знання, уміння та здатності: компетенції, що стосуються використання комп'ютерних та інформаційних технологій у повсякденному житті і не залежать від змісту професійної діяльності майбутнього економіста. Але окрім цих компонент до складу інформаційної компетентності майбутнього фахівця певного професійного напрямку повинні входити компетентності, визначені саме особливостями його професійної діяльності. Ці компетенції ми назвемо варіативними. Таким чином, *варіативні компетентності* – це спеціальні знання, уміння та здатності – сюди входять компетентності, які необхідні фахівцю для розв'язування задач, що виникають в його професійній діяльності, вони визначаються особливостями професійної діяльності фахівця.

Розглянувши зміст компонент інформаційної компетентності майбутнього економіста, можна зробити висновок, що компетентності, що входять до складу інформаційної та комп'ютерної складових інформаційної компетентності майбутнього фахівця, є інваріантними. Ці компоненти визначають здатність роботи з інформаційними ресурсами у всіх їх формах та представленнях та здатність щодо застосування комп'ютерної техніки при розв'язанні різноманітних задач. Ці компетентності є обов'язковими складовими інформаційної компетентності будь-якого фахівця незалежно від сфери його діяльності.

В той же час, до складу процесуально-діяльністного компоненту інформаційної компетентності майбутнього економіста входять інваріантні та варіативні компетентності. Перші визначають здатність щодо застосування інформаційних та комп'ютерних технологій при розв'язуванні загальних задач, а другі – при розв'язуванні задач, що виникають у професійній діяльності фахівця.

Таким чином, професійно-інформаційний компонент інформаційної компетентності майбутнього економіста являє собою набір компетентностей, що входять до складу інформаційної компетентності особистості, – інформаційної складової, комп'ютерної та процесуально-діяльнісної складової. Остання якраз і визначає особливість змісту професійної діяльності фахівця певного профілю через наявність у ній компетентностей, характерних для його професійної діяльності. Ці компетентності в першу чергу стосуються можливостей застосування сучасних засобів комп'ютерних та телекомунікаційних технологій для розв'язування професійно-орієнтованих задач.

Отже, для визначення інформаційної компетентності фахівця певного профілю потрібно визначити перелік задач, які повинен вміти розв'язувати у процесі професійної діяльності.

Таким чином, структуру інформаційної компетентності майбутнього економіста можна представити у вигляді двох компонентів, перший з яких – особистісний, він визначає особистісні якості фахівця, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності та застосування інформаційних технологій. Другий компонент – це професійно-інформаційний, який представляє собою сукупність

компетентностей, що визначають здатність фахівця застосовувати інформаційні та комп'ютерні технології до розв'язання різноманітних задач. Другий визначається, базуючись на змісті інформаційної діяльності фахівця та особливостях професійної діяльності економіста.

Проаналізувавши змістове наповнення професійно-інформаційного компоненту, можна зробити висновок, що професійно-інформаційний компонент інформаційної компетентності майбутнього економіста складається з інформаційної, комп'ютерної та процесуально-діяльнісної складової, а процесуально-діяльнісна складова, в свою чергу, являє собою набір компетентностей двох типів, перші з яких – загальні, варіативні, містять комп'ютерну, інформаційну та складову застосовності, а другі – спеціальні, інваріантні, визначаються особливостями професійної діяльності фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Information Literacy Competency Standards for Higher Education (http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.htm)
2. Patti S. Caravello, Chair, Eloisa Gomez Borah, Judith Herschman, Eleanor Mitchell. UCLA Library Information Competence at UCLA: Report of a Survey Project (http://www.library.ucla.edu/infocompetence/index_noframes.htm)
3. Беспалов П. В. Акмеологический подход к формированию и развитию информационно-технологической компетентности государственных служащих // Материалы конференции «Информационные технологии в образовании-2003» (http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2414.html)
4. Голунова Л. В. Научно-теоретическое обоснование понятия "информационная грамотность" // Всероссийская научная конференция "Наука и образование". г. Белово, 12-13 апреля 2002 г. (http://belovo.kemsu.ru/conferens/conferens1/tezis/Sek5_1/26.html)
5. Далингер. В. А. Компьютерная компетентность – основа профессионализма современного учителя математики // Материалы конференции «Информационные технологии в образовании-2003» (http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-1788.html)
6. Доклад зам. директора Департамента образования, культуры и спорта Совета Европы М.Стобарта (препринт). Цитата за Бобиенко О. М. Теоретический подход к проблеме ключевых компетенций // Вестник ТИСБИ, http://www.tisbi.ru/science/vestnik/2003/issue2/cult3.php
7. Завьялов А. Н. Формирование информационной компетентности у будущих специалистов в области новых информационных технологий // Материалы конференции «Информационные технологии в образовании-2003» (http://ito.edu.ru/2003/II/3/II-3-2522.html)
8. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. – СПРб.: Университетская книга, 1998. – С. 135.
9. Недбай В. В. Проектная методика как фактор развития информационной компетентнции школьника на уроке иностранного языка в средней школе (http://2001.pedsovet.alledu.ru/news.php?n=311&c=42)
10. Федорова С. В Информационная культура личности как условие существования и развития в информационном обществе (http://cde.sakha.ru/Arxiv/VILYI/KonVil/fcv.htm)